

LAND UTAN PULS

Justiça Ambiental i Moçambique har stora frågor att kämpa med i sitt arbete för ett hållbart land. Landgrabbing är utbrett i spåren av kolindustri, dammbyggen och jättelika planteringar med biobränslen.

Justiça Ambiental är den moçambiska delen av Friends of the Earth, och har funnits officiellt sedan 2004. Man har många stora miljöfrågor att lösa i ett land som präglas av korruption och ett svagt civilsamhälle. De problem som organisationen främst jobbar med är bland annat landgrabbing, energi, vatten och illegal skogsskövling. Alla dessa verksamheter påverkar människor och natur på liknande sätt. Människorna som trängs bort för byggen av dammar och kolgruvor förlorar ofta sin källa till försörjning och energi, medan de stora företagen tjänar pengar.

Utifrån kan Moçambique se ut att ”utvecklas” ekonomiskt och socialt, men börjar man titta på vad som egentligen händer hittar man en jakt på snabba vinster och profit – som bara kommer en liten elit till del. De senaste åren har den moçambiska regeringen lagt mycket resurser på att utveckla billiga energikällor för att få igång landets tillväxt, främst vattenkraft, men på senare tid även kol och ved. Dock har satsningen haft föga effekt, bara 14 % av befolkningen har tillgång till den nya energin, och mycket av vinsterna har försvunnit i korruption. 85 % av landets energibehov tillgodoses fortfarande av ved eller träkol.

Miljötidningen har pratat med Daniel Ribeiro som jobbar som projektledare för Justiça Ambiental. Han berättar om organisationens arbete för att förhindra landgrabbing och utnyttjande av befolkningens mark.

Daniel förklarar att de gigantiska dammbyggena är ett stort miljöproblem i landet. Redan på 1970-talet byggdes den stora dammen Cahora Bassa. Dammen kontrollerades av Portugal fram till 2007 och elektriciteten såldes till Sydafrika, allt medan Moçambique fick stå för skadorna på natur och miljö.

– Effekterna på miljön av dammbygget har varit ödesdigra, säger han.

– Zambezi-floden där dammen byggts har stora variationer i flöde över året, från 500 kubikmeter per sekund till 22 000. Detta är inte idealiskt för elproduktion, då uttaget kan bli mycket lågt under vissa perioder. För att lösa detta har man i stället byggt jättelika dammar i floden där man sparar vatten från regnperioden, så att det kan användas då flödet är litet. Områdena drabbas nu årligen av stora översvämningar, eftersom man håller vattennivån i dammarna för högt av rädsla för låga nivåer under torkan.

Megadamman påverkar ett ömtåligt samspel mellan samhällena och ekosystemet. Människorna här har utvecklat jordbruket, boskapsskötseln och boendet för att fungera med flodens ebb och flod.

– Det är som att man stängt av flodens hjärtslag, konstaterar Daniel.

– Nu har man en rak, död kurva, förr hade vi en puls. Och trots de många negativa följderna av Cahora Bassa så planerar regeringen nya dammar, vilket vi i Justiça Ambiental har kämpat emot i 12 år nu, fortsätter han.

skogsskövling är en annan verksamhet som hotar de små samhällenas möjligheter att försörja sig och hotar miljö och naturresurser.

Moçambiques regering hävdar dock att de har över 30 miljoner hektar land ledigt för storskalig odling av bioenergi. Landet har tillsammans med Världsbanken utvecklat en icke-transparent strategi för utvecklingen av biobränselsektorn, som marknadsförts hårt utåt. På grund av detta har investerare ansökt om att få bruka mer än 5 miljoner hektar land, vilket i sin tur har lett till stora problem med olaglig landgrabbing, falska löften om utveckling för ursamhällena, korruption och skogsskövling.

– Landgrabbing är en stor och komplicerad fråga, säger Daniel.

– Den här typen av verksamhet knuten till turism började nästan så fort inbördeskriget var över, men även under sockerodlingens stora dagar förekom landgrabbing från Sydafrika och Mauritius. I dag är det främst de rika länderna i norr som ligger bakom, och exempelvis fokus på biobränslen från EU-håll har resulterat i ökade problem. En del företag från europeiska länder som Portugal, England, Tyskland och Italien var direkt involverade

i detta. En annan våg av landgrabbing kom från liknande verksamheter med monokulturplanteringar, där företag från Sverige och Norge också varit inblandade. De nordliga ländernas rikedomar gör att marknaden i Moçambique reagerar direkt, utan hänsyn till sociala eller miljömässiga konsekvenser.

Daniel tillägger att de svenska investeringarna verkar ha sålts, men det är oklart exakt vad som hänt. De senaste landgrabbingverksamheterna styrs nu främst från BRICS (Brasilien, Ryssland, Indien, Kina och Sydafrika).

– Även om det är lätt att se landgrabbingen på plats, så är det nästan omöjligt att få tag i detaljer om de enskilda företagen. Det saknas transparens, förekommer många ägarbyten och komplicerade ägarförhållanden. Ännu svårare är det att se var de grundläggande investeringarna kommer ifrån – och det är ingen tillfällighet det förhåller sig så, förklarar Daniel vidare.

Förutom bi0bränsleindustrin och dammbyggen ligger även kolgruvornas utbredning bakom mycket av problemen med att land tas ifrån ursprungsbefolkningen. Exempelvis brer Vale-gruvan i Moatize ut sig över 20 000 hektar av samhällsägt land, och det finns planer på att ta ytterligare 20 000 hektar i anspråk. Det land som gavs i utbyte till invånarna baserades på en bedömning om faktiskt ägd mark, vilket ansågs uppgå till 4 000 hektar. Den stora skillnaden är i hur samhällena ser på landägande jämfört med företagen. Samhällena är mer dynamiska än företagens statiska perspektiv, människorna flyttar, expanderar eller krymper sitt land beroende på behov och andra förhållanden. De har buffertzoner mot angränsande bosättningar, vilket hjälper till att undvika konflikter, ge utrymme för kommande generationer, översvämningar, betesmarker, samlade av örter och religionsutövande.

– Kolreserverna i Tete-provinsen är en av de största nya kolfyndigheterna i världen. Medan man på många håll i världen verkar fasa ut kol, eller i alla fall bli mindre beroende av det, håller man i Moçambique i stället på att utveckla kolsektorn. Man kan tyvärr redan se effekterna av kolbrytningen; landgrabbing, ökad militär närvaro och osäkerhet, brott mot mänskliga rättigheter, föroreningar och mycket annat, berättar Daniel.

I Tete-provinsen har kolkonflikterna gått så långt mellan det ledande partiet Ferlimo och dess rival Renamo att de trappats upp till något som skulle kunna resultera i ett inbördeskrig.

Att landgrabbing är så utbredd i landet beror till stor del på att det är det enklaste sättet för eliten att tjäna mer pengar. Grundproblemet ligger inte i lagstiftningen – där det exempelvis står att samhällena måste tillfrågas innan man använder deras land – utan i att gå från ord till handling i ett korrupt system. Moçambique har stora skogar, unika slätter, internationellt kända deltar och ett rikt ekosystem, vilket också är landets livlina och invånarnas försörjning. Tyvärr ser regeringen och investerare bara naturen som en möjlighet att utnyttja vatten och skog på ett ohållbart sätt, vilket gör att landet går en osäker och dyster framtid till mötes om inget görs. Många människor börjar dock höja sina röster i protest mot systemet när de ser hur deras levebröd påverkas av det.

– Det är dags att civilsamhället tar upp kampen. Vi måste också se att det är en kamp som kan ta mycket lång tid, konstaterar Daniel.

– Justiça Ambiental använder sig av alla möjliga metoder för att påverka och få till förändringar. Vi gör research, tar juridisk hjälp, stödjer samhällena och bygger upp deras kapacitet.